

16. Márton Áron gyulafehérvári római katolikus püspök levele Petru Groza miniszterelnökhöz. (Részlet.) Gyulafehérvár, 1946. január 28.

Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!

A Nagyméltóságod részéről ismételtén tapasztalt kitüntető szívesség folytán kötelességemnek tartom, hogy a román hatóság alatt élő magyarság helyzetét feltárjam.

Mivel e kérdés éppoly kényes, mint amilyen nagy horderejű, úgy vélem: legcélszerűbb, ha véleményemet szépítés és kertelés nélkül elmondom. A konklúzió miatt kénytelen vagyok az előzményekkel is legalább vázlatosan foglalkozni. Ezért is szíves elnézését kérem, hogy hosszú és nem kellemes levéllel igénybe vegyem idejét:

1.) A román kormány az 1944. augusztus 23-i események alkalmával hivatalosan a demokratikus elvek mellett foglalt állást, ezen elveknek megfelelően meghirdette az állampolgárok egyenjogúságát is, ugyanakkor azonban – ellentétben a kijelentésekkel – olyan általános támadást indított a magyarság ellen, mely népünket megsemmisítéssel fenyegette. A magyar kisebbség sorsa román fennhatóság alatt soha nem volt rózsás, sőt egyre súlyosbodott, de kisebbségi életének ez volt a legsötétebb szakasza. A magyarság ekkori sérelmeinek egy részét néhányan 1944 őszén Nagyméltóságod elé terjesztettük, ezért azokra itt csak utalok:

Azzal kezdődött, hogy a kormány elrendelte a magyarság vezetőinek internálását. E rendelet végrehajtásaképpen a hatósági közegek több ezer magyart fogtak össze és hurcoltak el emberkínzásba menő módon különböző lágerekbe. Akiket nem vittek lágerbe, azokat a lakásukon, vagy lakhelyükön internálták.

Az egyéni internálásokon kívül az egész magyarság lakóhelyére internálták egy másik rendelettel, mely úgy intézkedett, hogy a magyarok speciális belügyminiszteri engedély nélkül sem gyalog, sem közlekedési eszközökkel nem mehettek egyik helyről a másikba. Alulírottat is ezen a címen kísértette vissza a rendőrquestor 1944. november 3-án Nagyenyedről Gyulafehérvárra.

A 16–20 éves ifjakat az ország keleti részébe kezdték szállítani munkaszolgálatra anélkül, hogy megfelelő élelmezésükről és szállításukról gondoskodtak volna.

A háborús szükségletekre való tekintettel a kormány súlyos állat- és terménybeszolgáltatásra kötelezte a lakosságot és a végrehajtó közegek a titkos rendeletre való hivatkozással a kivetett kvótát a kisebbségeken hajtották be kíméletlen módszerekkel.

A helységeken átvonuló, vagy odavezényelt katonai egységeket a helyi hatóságok elsősorban a kisebbségekhez szállásolták el akkor is, ha a kisebbség a lakosságnak csak elenyésző töredéke volt.

A katonai kórházakban és más katonai munkára kisebbségeket osztottak be: asszonyokat, tekintet nélkül családi állapotukra; férfiakat, tekintet nélkül korukra. Nem egy esetben a csendőrség éjjel verte fel a falu magyar lakosságát, hogy reggelre a munkahelyre a városba szállítsa. Egyesek közöttük sajnós egyházi személyek is, a magyarok ezen nehéz helyzetét arra használták fel, hogy *prozelitizmust* üzzenek! A megrémült és védelem nélkül álló lakosságot azzal biztatták, hogy mentesítik a rekvirálásoktól, fiaikat a behívástól, stb., ha valamelyik román vallásra áttérnek. Ha csak az ígéretek nem vezettek eredményre, a további zaklatásoktól sem riadtak vissza.

A családfenntartó férfiak jelentős része – immár több év óta – még mindig munkatáborokban sínylődik embertelen körülmények között, amit már a baloldali újságok is szellőztettek.

A csendőr- és rendőrterror mellett, külön csapásként jelentkeztek az ú. n. *Maniu-gárdák*. Fegyveres bandák portyáztak a magyar falvakban a magyar lakosságot verték és fosztogatták. Ezek a bandák a harcoló magyar hadsereg nyomában bevonultak Észak-Erdély magyar lakta területeire és ott már nemcsak fosztogattak, hanem gyilkoltak és hajmeresztő kegyetlenségek sorozatát követték el, terror alatt tartva egész vidékek lakosságát. Ezekről a kegyetlenségekről az újságok is megemlékeztek.

A magyar-ellenes román támadás legnagyobb sikerét azáltal érték el, hogy a városokból és a falvakból Észak-Erdélyben a békés magyar földművesek, munkások és értelmiségiek ezreit vitették el, mint „partizánokat” az óromániai és oroszországi táborokba. Pedig az így elhurcoltak között sokan voltak olyanok is, akik megszöktek a harcoló csapatoktól és részt vettek a megszálló németek ellen szervezett magyar ellentámadásban. A szintén kiszolgáltatottság állapotában lévő dél-erdélyi magyarságnak heteken át kellett látnia a magyar foglyok elszomorító sorsát. Az őszi esős időkben hosszú útszakaszokon gyalog és élelmezés nélkül hajszolták ezeket az elcsigázott embereket.

A Nemzeti Parasztpárt és a Liberális Párt újságjain gyűlölködő cikkei magyarellenes hangulatot még fokozták és bátorították az amúgy is magyarellenes hatóságokat. Ennek a gyűlöletszításnak és a román vérengzéseknek nem a román belátás vetett véget, hanem az orosz hadsereg-parancsokságnak az a rendelete, amellyel 1944. november elején Észak-Erdély területéről kiharcolta a román fegyveres alakulatokat s az oda visszatért román közigazgatást.

II.

Az általános gyűlölködés közepette, megértő hangon csak Nagyméltóságod szólott. Ennek tulajdonítható, hogy a magyarság a Nagyméltóságod elnöksége alatt 1945. március 6-án alakult kormányt rokonszenvvel fogadta abban a feltevésben élve, hogy ez a kormány őszintén értelmezi az állampolgárok egyenjogúságát, és végre meg fogja valósítani. A magyarságnak ehhez fűzött reménye, sajnos nem ment teljesedésbe. A helyzet alakulásának illusztrálására legyen szabad felhoznom az alábbi eseteket: [...] ¹

8.) Észak-Erdélynek a román közigazgatásba való bekapcsolása óta, különösen a falvak román lakossága körében egyre fokozódó magyarellenes izgatás észlelhető. Ez az izgatás kezdetben a magyar lakosság megfélemlítésére, kifosztására, földjének elvételére irányult, később pedig mind-gyakoribbak lettek a verések, sőt a gyilkosságok is. A román közigazgatás és rendőrség pedig semmit sem tesz ennek az anarchiának megfékezésére.

Nagyméltóságod 1945. május 13-án Kolozsvárt mondott beszédében állást foglalt a román–magyar vámunió mellett s néhány nappal rá a kormány betiltotta a Románia és Magyarország közötti személyforgalmat és újra bevezette az útlevélkényszert.

III.

Mindezek természetesen nem voltak és nem is lehettek alkalmasak arra, hogy a magyarság bizalmát, a román kormányzat iránt erősítsék. Ellenkezőleg: siettették és a magyarság minden rétegét átható meggyőződéssé érlelték annak felismerését, hogy a magyarság nem lehet bizalommal egyik román kormányzat iránt sem – bármilyen demokratikus elveket hangoztat is az. A földreform a magyar birtokos osztályt megsemmisítette, jelentős magyar birtokot juttatott – most már másodízben – román tulajdonba és a kisajátítás még tovább folyik a magyar törpebirtokosok ellen is különféle címenek. A magyar középosztály existenciáját pedig az

¹ A konkrét sérelmek felsorolását elhagytuk, erről lásd a 19. sz. dokumentumot.

iparendélyek felülvizsgálása és az adóterhek egyenlőtlen kirovása veszélyezteti. A magyar munkásság és a falvak magyar lakossága mindezek nyilvánvaló célzatával tisztában van, a román közönség és közigazgatás magyarellenes magatartását maga tapasztalja, az adóztatás magyarellenes lehetőségeit a maga tapasztalatából ismeri, az állampolgárok egyenjogúságának szép ígéreteiben tehát nem bízunk.

Nagyméltóságodat nem téveszthetik meg azok a nyilatkozatok, amelyek egyesek a magyarság nevében tesznek, illetve a magyarságnak sugalmaznak. A romániai magyarságnak ma sincs magaválasztotta politikai képviselője. Az 1944. augusztus 23. után következő kormányok a magyar nép és a magyar vezetők ellen fogantatosított intézkedésekkel valósággal fizikailag lehetetlenné tették, hogy a magyarság létrehozza azt a politikai szervet, amely felfogásának megfelelő. Mozgási, gyülekezeti, szólási szabadsága kizárólag annak a csoportnak volt, amely a Magyar Népi Szövetséget megalkotta.

Amikor Nagyméltóságod elnöklelte alatt megalakult kormány vette át az ország vezetését, a Magyar Népi Szövetség őszintén állott be a kormányt támogató pártok közé. S voltak az ettől a csoporttól távol állók tömegében is olyanok, akik reménykedni kezdtek a két nép őszinte közeledésének lehetőségében. Ezek a remények az ismertetett okoknál fogva hamar elhervadtak, a Magyar Népi Szövetség pedig a kormány támogatásában elvérzett.

A kormány sérelmes rendelkezései és a román közigazgatás változatlanul magyarellenes magatartása a magyarság emlékében az elnyomatás idejét idézte vissza annak minden keserűségével, és veszélyével. A Magyar Népi Szövetség vezetői hiába ígérték újságjaikban és sűrűn tartott népgyűléseiken e sérelmek orvoslását, hiába hozták Bukarestből mindegyre az erre vonatkozó kormányígéreteket, a sérelmes rendeletek érvénybe maradtak és végrehajtottak. Ehhez járult, hogy a Magyar Népi Szövetség egyes vezetőemberei – a saját elhatározásukból-e, vagy kívánságra?, nem tudjuk – olyan tartalmi politikai nyilatkozatokat kockáztattak meg, melyek a magyarság egyetemében élénk tiltakozást váltottak ki. Mindezek következtében a magyar tömegek a Magyar Népi Szövetséggel mind-élesebben szembefordultak és annak vezetőit a legsúlyosabb vádakkal illetik. A Magyar Népi Szövetség ennek ellenére igyekszik pozícióját megtartani, de az eszközök, melyeket ennek érdekében éppen ezekben a napokban alkalmazásba vett, a terror jegyeit viselik magukon.

Az újságok közlése szerint Nagyméltóságod több ízben *úgy nyilatkozott, hogy a román közigazgatás területén élő magyarság saját lehatározásából illeszkedik be a román állam kereteibe. Mivel itt a román–magyar vita gyökere van érintve, kötelességemnek tartom kendőzés nélkül, nyíltan megmondani, hogy erre az önkéntes beilleszkedésre nem tapasztalható semmiféle hajlandóság!*

Ha elfogulatlanul nézünk, a román szemlélőnek is el kell ismernie, hogy a magyar kisebbség magatartása lojális volt és nem a magyarság hibája, ha a két nép a román fennhatóság ideje alatt egymáshoz nem közelebb került, hanem egymástól eltávolodott. A magyarság a múlt világháború után – mivel nem tehetett egyebet – kényszerűségből tudomásul vette, a hatalmak diktátumát és az adott helyzetbe beilleszkedve az állampolgári kötelességek lojális vállalásával igyekezett jogait, kultúráját, nemzeti életét biztosítani. A román kormányzat azonban – nem törődve sem a párizsi kisebbségi statútum rendelkezéseivel, sem a gyulafehérvári ígérekkel, sem az önrendelkezési elvvel, aminek pedig Nagy-Románia a létét köszönhette – a magyar nemzetiséggel szemben az elnemzetlenítés áldatlan politikáját alkalmazta s e célból olyan gazdasági és politikai elnyomás alávetette a magyarságot, mely már a leelemibb emberi jogokat is sértette. A nemzeti kultúrájában és létében megtámadott magyarság az egyre fokozódó nyomásra az ellenálló-ereje megsokszorozásával felelt.

És a Nagyméltóságod kormányának sem sikerült a magyarság bizalmatlanságát eloszlatnia. Népünket a 27 év alatt egymást váltogató kormányoknak velük szemben változatlan magatartása tanította meg, hogy az ígéretek értékét az intézkedésekkel mérje. Népünk szívesen ajándékozza meg bizalmával azt, aki jószándékkal közeledik hozzá, de igen bőszes tapasztalattal rendelkezik ahhoz, hogy a szavak és a tettek, az ígéretek és az intézkedések, a törvény és a végrehajtás között az ellentmondást észrevegye. A román közvélemény ellenállása és a végrehajtó közegek szabotálása kétségtelenül sokban gátolja a kormányt jószándékú terveinek végrehajtásában is, de Nagyméltóságod, aki szereti a saját nemzetét, bizonyára megérti, hogy a magyarság sem áldozhatja fel magát a nagy-román eszme oltárán.

Az erdélyi románság számbeli többségére és a 27 éves birtoklásra hivatkozva igényt tart Erdély egész területére. *A magyarság a maga igényét jelenleg számbeli többséggel nem indokolhatja (mert elvázott a török-tatár elleni küzdelemben) de felhozhat ugyanilyen értékű gazdasági és politikai érveket, melyeket a történelem is támogat. A románság Erdélyből nem akar eltávozni – természetesen nem akarja ezt elhagyni az 1000 esztendő óta itt lakó és Erdély kultúráját megalapozó magyarság sem.*

Az autonóm, vagy független Erdély létesítése sem oldaná meg a vitát. Ma a nagy politikai egységek kialakulásának idején, az ilyen kis egységek sokáig nem tudnának ellenállni az erősebb szomszéd vonzásának. Az erdélyi románság – nevelése folytán – a magyar fennhatóság alá nem kívánczik. A magyar nemzettestből erőszakkal kiszakított erdélyi magyarságot pedig kisebbségi élete győzte meg arról, hogy román fennhatóság alatt sem egyedeiben, sem mint nemzetiség nem élhet szabad emberhez méltó életet.

Lehetséges, hogy a békeszerződés feladatára vállalkozó hatalmak között Erdélyre nézve nem alakul ki egységes álláspont s ezért úgy román, mint magyar részről bizakodhatnak az okos helyezkedések és a politikai ügyeskedések sikerében. Románia helyzete előnyösebb annyiban, hogy Erdély az ő birtokában van; de a magyar reményeket is táplálja a nagyhatalmaknak az a felismerése, hogy a Párizs környéki békediktátumok nem oldották meg a nyugtalanító kérdéseket, Európa ezen térségében: ha ez alkalommal tartósabb rendet akarnak létrehozni, az etnikai szempont mellett mérlegelni fogják a gazdasági és a politikai szempontokat is. Mindenesetre mi úgy látjuk, hogy

Erdély kérdését ma nem lehet önmagában külön nézni, hanem a megoldás módzatait az érdekelt nemzetek, sőt Európa jogos igényeinek összeegyeztetésében kell keresni.

Befejezésül hangsúlyozni kívánom, hogy nem a magyarság nevében beszélek, mert ilyen megbízatásom nincsen. Azonban a magyarság helyzetével és hangulatával tisztában vagyok, s úgy ítélem, hogy a levelemben adott rajz megfelel a valóságnak. Érintkezem a magyar társadalom minden rétegével, ismerem a falu helyzetét éppúgy, mint a városokét. *Isten magyarnak teremtett s természetesen fajtestvéreim sorsa és sorsának alakulása iránt nem lehetek közömbös. A papi hivatásom pedig arra kötelez, hogy a kérdéseket erkölcsi szempontból is mérlegetljem. A román fennhatóság alatt élő magyarság helyzete nem felel meg azoknak a nagy erkölcsi követelményeknek, melyeket az Egyesült Nemzetek alapokmánya a békés együttélés rendező elveiként megjelölt. És ha a nemzetek közötti békét őszintén akarjuk elindítani, úgy gondolom, a kibontakozás útját abban az irányban kell keresnünk. Ezért voltam bátor ezt a legkényesebb kérdést Nagyméltóságod előtt leplezetlen nyíltsággal felvetni s arra kérem, hogy őszinteségemet ne vegye rossznéven.*

Levelem másolatát, mint érdekeltnek, a Magyar Népi Szövetség elnökségének is megküldtem.

Közli: P. Szőke János (szerk.) Márton Áron. Tírol, 1988. A szerző kiadása, 441-450. o.

